JINA……..……..

SHULE……

NAMBARI……. **SAHIHI……**

TAREHE……

KISWAHILI

MUHULA WA PILI

Muda : Saa 2 ½

FEBRUARI/MACHI 2021

MTIHANI WA DIRA 21

KIDATO CHA PILI.

MAAGIZO

1. Andika jina na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu
2. Jibu maswa yote. Majibu yaandikwe katika nafasi zilizoachwa kwenye kijitabu hiki cha maswali

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	**Upeo**	**Alama**
1	**15**	
2	**15**	
3	**40**	
4	**10**	
Jumla	**80**	

1. **UFAHAMU** (Alama 15)

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali

Nilianza kusikia habari za ugoniwa wa ukimwi mnamo mwaka wa 1984. Wakati huo nilikuwa nimemaliza masomo yangu ya kidato cha sita na kujiunga ia chuo cha walimu kilichoko wilayani Nyeri kiitwacho Kagumo. Nilihofu sana maradhi hayo hasa nilipowaona walioambukizwa wakikondeana mthili ya ng'onda. Baada ya waathiriwa kufariki, jamaa zao hawakuruhusiwa kuwazika. Wizara ya afya ilitoa amri kali kuwa wale wore waliofariki kutokana na maradhi ya ukimwi wazikwe na kikundi maalum cha madaktari ma wauguzi wa hospitali za wilayani. Kulikuwa na kasisi mmoja tuliyehusiana kiukoo aliyefariki kutokana na maradhi ya ukimwi. Sisi hatukuruhusiwa hata kumsongea karibu marehemu alipoletwa nyumbani.

Madaktari na wauguzi walivalia majoho meupe ungedhani ni malaika. Mikononi walivaa glovu nyeupe ambazo zilitutisha machoni.

Mara nyingi nimeshangazwa na athari za ugonjwa huu. Inasemekana kuwa kuna njia kadha za usambazaji wa ugonjwa wa ukimwi. Njia moja ni kuhusika katika kitendo cha mapenzi na mtu ambaye ameambukizwa virusi vya ugonjwa huo. Njia nyingine nimeelezwa kuwa ni kwa kutumia kwa pamoja vifaa vyenye makali na mtu aliyeambukizwa virusi vya ukimwi. Inasemekana kuwa kugusa damu ya mtu aliyeambukizwa ugonjwa huo pia kunaweza kukutia mashakani.

Mama mja mzito aliyeambukizwa ugonjwa huu anaweza kumwambukiza mtoto aliye tumboni anapojifungua na hati baadaye anapomnyonyesha mtoto wake mchanga. Kisha kuna kupokea damu kutoka kwa mtu ambaye tayari ameambukizwa virusi hivyo. Yote hayo yanachangia pakubwa katika kututumbukiza kwenye janga hili la ukimwi.

Lakini nimewahi kusikia watu wakisema kuwa ukimwi si maradhi. Yaani ni upungufu tu wa kinga ya kukabiliana na magoniwa katika mwili wa binadamu. Maadamu ukiweza kuimarisha kinga ya magonjwa katika mwili wako basi unaweza kuishi kwa miaka ma mikaka. Anachohitajika mtu ni apate chakula na lishe bora, afanye mazoezi ya kutosha, na kujiepusha na mahusiano ya kimapenzi na watu wenine ambao huenda wakamwambukiza aina tofauti tofauti za virusi vya ukimwi. Hayo yakifanyika mwathiriwa huwa na matumaini ya kuishi kwa muda mrefu kwani hatazidiwa na maradhi hayo na mwishowe kwenda jongomeo. Kuna haja kubwa ya kujilinda na kuepukana kabisa na janga hili lililotuzingira. Wengi tayari wameshapoteza roho zao. Wengine walioambukizwa wanaugua mahospitalini ma na majumbani mwao kisirisiri. Mungu atujalie heri na shari, kwani utafiti wote ambao umefanywa kuhusu tiba ya uwele huu haujafua dafu hata kidogo. Hata hivyo Mola hamtupi mja wake.

Maswali

a) Ipe habari hii anwani ifaayo. (alama 1)

_____

_____

____

b) Kwa nini mwandishi ana hofu sana ya maradhi ya ukimwi? (alama 2)

_____

_____

_____

_____

_____

c) Hapo awali watu waliwachukulia vipi walioambukizwa maradhi ya Ukimwi?(alama 2)

_____

_____

_____

_____

_____

d) Eleza njia mbalimbali zinazomfanya mtu kuambukizwa maradhi ya ukimwi .(alama 3)

_____

_____

_____

_____

_____

_____

e) Je, tunawezaje kuepukana na janga hili la ukimwi? (alama 2)

_____

_____

_____

_____

_____

f) Eleza maana ya vifungu hivi vya maneno kama vilivyotumika katika taarifa. (alama 5)

i) Wauguzi

_____

__

ii) Makali

_____

__

iii) Virusi

_____

__

iv) Uwele

_____

__

v) Janga

_____

__

2. UFUPISHO (ALAMA 15)

Soma makala yafuatayo kasha ujibu maswali yanayofuata

Wakaazi wengi wa maeneo ya kitajiri miji yetu hawajui wapo chini ya utawala wa machifu.Huenda wakasalia katika hali hii ya kutojua hadi wanapokosa kulipa ujira wa watumishi wao wa nyumbani halafu maskini mwajiriwa huyu anaripoti kwa chifu, kwa kuwa ni hali yake. Chifu ni uzi muhimu katika vazi Ia kijamii. Bila hawa maafisa, jamii kama tunavyoijua ingeporomoka. Wakati mwingine hawaungwi mkono. Mfano mzuri ni kukataliwa kwa katiba kielelezo cha Wako, Novembe 2005, wakati wa kura ya maoni. Kwa sababu jukumu la chifu au kibadala chake halikudhihirishwa wazi wazi katika kielelezo, wengi walikataa stakabadhi hiyo, wakihofia sasa hawataweza kufikia mtawala wao kushughulikia malalamishi yao.

Nimeishi mtaa wa Nairobi West miaka mingi na kuhudhuria kamati nyingi za lokesheni, chini ya uwenye kiti wa chifu akisaidiwa na naibu na wazee. Mikutano, pia inahudhuriwa na madiwani, inspekta wa askari tawala na wawakilishi wengi na washia dau katika lokesheni. Takribani kila swali linalogusia maslahi ya jamii linajadiliwa na kuchunguzwa na maazimio kupitishwa. Mada muhimu wakati wa mikutano hii ni usalama, taa za barabarani, ulanguzi wa mihadarati hasa karibu na taasisi za elimu, kudumisha usafi wa vyoo vya umma, kudumisha usalama kupitia kwa raia na swala nyeti la vioski.

Kazi ngumu ya chifu ni kuwazia kila kju. Kwa mfano, mwenye kioski ni sharti apate mkate wa kila siku na sehemu ya biashara yake iliyoko ni muhimu. Ikiwa kioski kitajengwa na kukiuka sheria za baraza la jiji au ikiwa wizi usiofahamika na utumizi wa dawa za kulevya unatokea kufuatia kukua kwa idadi ya vioski katika eneo, shinikizo zinaelekezwa kukuwa kwa wenye vioski. Chifu lazima azingatie shinikizo za umma hatari za kiusalama na hofu za wenye vioski kabla ya kufanya uamuzi ikiwa mijengo hiyo ibomolewe.

Tatizo jingine ni watoto wa barabarani. Makao ya kuwakimu ni machache kama walivyo wahudumu wa kijamii, suluhu ni nini? Tuwatupe katika ukumbi wa kijamii, ambao watahepa pindi *tu,* wapatapo fürsa ndogo au wapelekwe huduma kwa vijana wa Taifa, ambapo wachache wanaweza kutunzwa kwa wakati mmoja. Ili kufaulu kwa wengine, sharti wawe katika vituo vya urekebishaji tabia za matumizi ya dawa za kulevya. Tuwakabidhi polisi kwa sababu wanaranda au tujaribu kuungana na vituo vya urekebishaji tabia kuhakikisha hawatarudi barabarani.

Mazingira ya lokesheni pia huibuka katika ajenda. Hali ya barabara, juhudi za kusafisha mazingira, wizi wa maji na umeme, usafiri wa umma, uchafuzi wa mazingira, hewa na kelele, hii inatokea kupitia malalamishi ya watu wanaoishi karibu na mabaa na uzingativu wa saa ya biashara hujadiliwa kila mara. Chifu ni sharti afahamu sheria na kanuni zinazotawala hali hizo, halafu ajadili na wahusika kabla ya kutoa mwelekeo. Usawa na uwazi katika kugawa fedha za Hazina ya maendeleo ya maeneo Bunge, pia hujadiliwa.

Katika maswala haya mengine, chifu ndiye aliye nyanjani. Anawajibikia jamii na wakubwa wake na hatarajii shukrani au kutambuliwa kwa kazi njema aliyofanya. Isipokuwa hukashifiwa anapofeli. Watu wengine wana taswira ya Chifu kama mtu kwenye jukwa, kofia yake. na kifimbo kinachompa mamlaka ya kuhutubia baraza, Kajubu tyji zaidi ya hivyo. Kwa mujibu wa kitabu cha mafunzo ya machifu na Naibu wao (Januari 2004), wajibu wa chifu ni kuwakilisha sera na mipango ya serikali kwa wananchi. Chifu ni ajenti wa “mabadiliko” mwenye wajibu Wa kuhamasisha watu katika maendeleo. Anajishughulisha na kujua ni nani maskini katika lokesheni, mkoa, mgonjwa asiyeweza kupata tiba na kupanga jinsi mhasiriwa atakavyopelekwa hospitali kama anavyoweza. Ni sharti ashughulikie ugomvi wa kinyumbani, uhalifu wa watoto, dhuluma za watoto, agawe chakula na mavazi kwa wahitaji na kuhukumu kesi ndogo za wizi na uharibifu. Chifu hutatua kesi za kisheria kwa wasioweza kumudu wakili. Wakati wananchi wanapohisi mbunge wao hafikiliki na hawana imani na polisi, chifu ndiye suluhisho.

Lakini kuna machifu wachache ambao hawafanyi kazi yao vyema. Kwa ufupi, chifu ni mkusanyiko wa kushngaza; mfalme katika himaya yake, pasta, baba msikivu, wanasaikolojia, mtunga sheria na mdumisha sheria, balozi mchaguzi, mama, mlumbi na askari asiyechelewa. Ingawa halipwi vyema, anafanya kazi bila tarakilishi, na aghalabu hujilipia gharama ya kodi ya afisi yake kutoka mfuko wake. Kwa sababu ni mtumishi wa *umma,* tunataraji afanye kazi mufti. Hiyo haimaanishi tusishukuru

kwa kazi njema aliyofanya. Serikali inaweza kufanya hivi kwa kuimarisha hali yake ya kazi, mazingira yake ya kikazi, na kuhakikisha yana tarakilishi, anapata mafunzo ya uongozi na usimamizi. Wananchi sharti washukuru watu hawa kwa kujitolea sabili.

Maswali

a) Fupisha aya nne za kwanza (Maneno 60) (Alama 6, mtiriko,1)

Matayarisho

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

Jibu

……

……

……

……

……

……

……

……

b) Kwa maneno kati ya 80-90 fupisha aya ya tano hadi mwisho. (Alama 9, mtiririko 1)

Matayarisho

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

……

Jibu

……

……

……

……..……

……

……

……

……

……

……

……

3. MATUMIZI YA LUGHA **(ALAMA 40)**

a) i) Taja sauti mbili ambazo ni vikwamizo na hutamkiwa kwenye ufizi(Alama 1)

……

……

……

……

ii) Taja sifa mbili bainifu za vokali ‘U’ (Alama 2)

……

……

……

……

b) Yakinisha sentensi hii. (Alama 2)

Simba asiponguruma wanyama wote hawababaiki.

……

……

……

……

c) Andika upya sentensi ifuatayo kwa kufuata maagizo uliyopewa. (Alama 2)

Mbwa ambaye aliripotiwa kuwa ameibwa amepatikana katika bwawa la maji.

(Anza: Katika bwawa……..)

……

……

……

……

d) Changanua sentensi ifuatayo kwa kutumia mbinu ya matawi (Alama 4)

Mwanafunzi stadi amenunua kitabu kizuri.

e) Ukizingatia neno lililo katika mabano, andika sentensi hizi katika hali ya kutendeka.

i) Daraja hili(vuka) tu wakati wa kiangazi (Alama 1)

……

……

……

……

ii) Kitabu hicho(soma) ijapokuwa sura zingine hazimo. (Alama 1)

……

……

f) Andika katika ukubwa wingi (Alama 2)

Kitoto kijeuri kikiletwa kitarejeshwa kwao.

……

……

……

……

g) Andika katika usemi taarifa. (Alama 2)

"Tutawatembelea wazazi wetu leo jioni" Leo alimwambia Asha.

……

……

……

……

h) Tunga sentensi ukitumia nomino zifuatazo pamoja na kivumishi ___ingine(Alama 2)

i) dau

……

……

……

……

ii) urembo

……

……

……

……

i) Bainisha yambwa tendwa na yambwa tendewa katika sentensi hii. (Alama 2)

Mbunge wa Mtondo Kaskazini atawajengea wanakijiji josho kisha aghurie mjini.

……

……

……

……

j) Tunga sentensi ukitumia viwakilishi vifuatavyo. (Alama 2)

i) Nafasi viambata

……

……

……

……

ii) Visisitizi

……

……

……

……

k) Tumia neno dhahiri katika setensi kulingana na maagizo (Alama 3)

Kama:

i) Kiambishi

……

……

……

……

ii) Kivumishi

……

……

……

……

l) Tunga sentensi ya neno moja yenye visehemu vifuatavyo vya sarufi. (Alama 3)

i) Kiambishi kiwakilishi cha kiima

ii) Kiambishi kiwakilishi cha wakati uliopo

iii) Kiambishi kiwakilishi cha kitendewa/mtendewa

iv) Shina la kitenzi

v) Kiambishi cha kauli ya kutendesha

vi) Kiishio

……

……

……

……

m) Bainisha kirai nomino na kirai kivumishi katika sentensi hizi. (Alama 2)

i) Nguo aliyonunua mzazi ni mpya.

……

……

……

……

ii) Kondoo mwenye manyoya mengi hupendeza.

……

……

……

……

n) Akifisha (Alama 3)

sikukuu ya madaaraka nilikwenda eldama ravine kumwona yohana akasema atakuja kuniona pamoja na mkewe siku ya jumapili

……

……

……

……

o) Eleza tofauti za kimaana baina ya sentenzi hizi. (Alama 4)

i) Jambazi kutoka dukani aliiba

ii) Kutoka dukani jambazi aliiba.

iii) Aliiba jambazi kutoka dukani.

i) Jambazi aliiba kutoka dukani.

……

……

……

……

……

……

……

p) Unda nomino mbilimbili kutokana na mizizi ifuatayo. (Alama 2)

i) -f-

……

……

……

ii) -l-

……

……

4. ISIMU JAMII **(ALAMA 10)**

a) Eleza maana ya lugha (Alama 1)

……

……

……

……

b) Taja sifa nne za lugha (Alama 4)

……

……

……

……

……

……

……

……

c) Eleza sifa za sajili ya maabadani (Alama 5

.....

.....